

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורה מוריני הרב יהודה גנס שליט"א שבת תולדות ע"ד:

בדין האוכל סעודה שלישית ומברך במוצאי שבת ליל ר"ח מה יזכיר בברהמ"ז

[א] הנה במוצ"ש זה יחול ראש חודש כסלו, ולנוהגים¹ לאכול סעודה שלישית אחר השקיעה ולברך בלילה, דנו כבר רבותינו האחרונים איזו הזכרה יזכירו בברהמ"ז, (האם רצה כזמן התחלת הסעודה, או שמא יעלה ויבוא כזמן הברכה, או שיזכירו גם זה וגם זה).

[ב] והנה במשנה ברורה² כתב וז"ל: "ולפיכך אף אם חל ר"ח במוצ"ש יזכיר בברהמ"ז של שבת לבד... ודוקא כשגמר סעודתו מבעוד יום³, אבל אם אכל פת גם בלילה... ושניהן א"א להזכיר דהוי תרתי דסתרי... א"כ מוטב להזכיר של ר"ח דזה יש חיוב לכו"ע, משא"כ בהזכרת שבת דיש פלוגתא בין הראשונים⁴ אם חייב להזכיר כלל כשמברך במוצ"ש... כן כתב המגן אברהם ועוד הרבה אחרונים, וי"א⁵ דאם חל יו"ט או ר"ח במוצ"ש יזכיר רצה וגם יעלה ויבוא... ולא קפדינן במה דנראים כסותרין להדדי...".

[ישנה דיעה שלישית והיא דעת הב"ח ודעימיה להזכיר רק של שבת ולא של ר"ח, ובמ"ב לא הביא דיעה זו כלל⁶].

[ג] ומסגנון הדברים במ"ב נראה דנקט לעיקר כהכרעת המג"א, שיזכיר רק של ר"ח, כל שאכל פת בלילה. [ומאידך בגר"ז כתב לנהוג כדעת הט"ז].

[ד] ויש לדון איך הדין באוכל פת בבין השמשות, דבכה"ג נוסף לו ספק, האם אכל בכלל בר"ח, האם יזכיר יעלה ויבוא.

[ובאמת יש מקום לספק זה אף כשחל ר"ח בחול, ואכל בביה"ש⁷ ומברך בלילה, האם יזכיר של ר"ח].

ונראה לכאור' דבכה"ג לא יזכיר של ר"ח, ועיין בהערה⁸.

¹ כידוע מנהג אשכנז היה לאכול קודם מנחה [כדי שלא יבואו לשתות מים בין מנחה לערבית ביציאת השבת, שאמרו ע"ז במדרש שה"ז כגוזל את קרוביו המתים]. ומאידך מנהג פולין היה לאכול דוקא אחר המנחה כדי לא לאכול קודם המנחה [שמא ימשך וכו'].

² סימן קפ"ח ס"ק ל"ג.

³ יש להעיר דכ"ז לבני אשכנז, להכרעת הרמ"א לעיל בסי' רע"א (סעיף ו') שהאוכל בע"ש ומברך בלילה לא יזכיר רצה בברהמ"ז, אולם לדעת השו"ע שם שיזכיר, שייך כל נידון זה גם אם לא אכל פת בלילה.

⁴ צ"ע בהכרעתו זו של המג"א, דהלא לדין בני אשכנז דנהיגין באכל מבעו"י בע"ש לא להזכיר בלילה, א"כ קי"ל שהוכרע בודאי ללכת אחר תחילת הסעודה, ולא אחר זמן הברכה, וא"כ איך אפשר לצרף כאן את הדיעה החולקת.

[ושמא ס"ל דיש צד לומר דכדי להתחייב בברכה בעי' לתרוייהו, גם לסעודה בשבת וגם לברכה בזמן השבת, וצ"ב].

⁵ בשעה"צ הביא שזהו דעת הט"ז המגן גבורים והבגדי ישע. [קצת צ"ע מדוע לא ציין שכן הכריע גם הגר"ז].

⁶ ומאידך בס' בן איש חי כתב לנהוג כדיעה זו.

⁷ באופן שלא היה איסור בדבר מחמת איסור אכילה קודם ק"ש וערבית, ואכ"מ.

⁸ בשבוע שעבר הזכרו דברי השעה"צ שכתב שאף שמדינא דגמ' בביה"ש דרבי יהודה יש לחוש ללילה, זהו לחומרא, אבל מעיקר הדין הוי יום עד לאחר 3/4 מיל מהשקיעה, ולפי"ז נראה דבכה"ג לא יזכיר של ר"ח.

ובעמדי בענין זה, ברצוני להזכיר מה שהעירני ידידנו הגרב"ש המבורגר שלי"ט על מש"כ בשבוע שעבר, שדעת החת"ס היתה שיש להחמיר במוצ"ש ולחכות 72 דקות כנראה לכאו' מתשובתו [או"ח סי' פ']. והעירני הרב הנ"ל דכבר הוכיחו [הגר"י] הלבשרשטט רב ביהכ"נ אהבת חסד ועוד] מחשבון הזמן שהיה במקום בו הורה החת"ס שע"כ לא חש החת"ס ל72

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ה] עוד יש לדון איך הדין באוכל רק פת הבאה בכיסנין בלילה, האם יזכיר של ר"ח או של שבת. ולכאור' היה נראה דבכה"ג יזכיר רק של שבת, דהלא עיקר חובת ברהמ"ז שלו אינה אלא מחמת אכילת הפת, והפה"ב אינה אלא כטפל לפת, וכדין שאר מאכלים הבאים עם הפת הנפטרים בברהמ"ז משום שהינם טפלים לפת, וא"כ כיון שעיקר חובת ההזכרה שלו הינה מחמת הפת, ואותה לא אכל בלילה, לא יזכיר אלא של שבת.

ו] אולם יש לדון בזה, דהלא כתבו הרבה אחרונים⁹ דמה שאנו מברכים על כל סוגי הפה"ב [בין נילושה בדברי מתיקה בין ממולאת בין פת פריכה] מזונות, אינו אלא מחמת ספק, אולם כל פת הבאה בכיסנין שלא התקיימו בה כל ג' התנאים הנ"ל הינה ספק המוציא, ולפי"ז גם האוכל פת הבאה בכיסנין בלילה הרי הוא בספק שמא חייב בברהמ"ז מחמתה.

ז] עוד העירוני בזה מדברי רעק"א¹⁰ שדן דשמא האוכל פה"ב בסעודה אפי' מעט חשיב כקבע עליה והתחייב אף מחמתה בברהמ"ז, ויעוין בהערה¹¹.

ח] ולכן נראה דעכ"פ לכתחילה ראוי שלא לאכול אף פה"ב לאחר השקיעה. העולה מכל הנ"ל, דכשחל ר"ח במוצ"ש ראוי לכתחילה לסיים את אכילת הפת ואף פת הבאה בכיסנין [עוגה וכדו'] מבעו"י, ובדיעבד כל שלא אכל כזית פת ממש בלילה¹² לאחר צה"כ יאמר רצה, ואם אכל כזית פת בלילה יאמר רק יעלה ויבוא.

דקות, אלא דעתו היתה שמזמן יציאת הכוכבים בפועל הנראה לעינינו מנין $\frac{3}{4}$ מיל אחר וזהו זמן ביה"ש, ואכמ"ל בבירור שיטתו.

ואמנם יש להדגיש, שבאופק א"י בו הנשף קצר ביותר מאשר באירופה, יתכן שאין נפ"מ כלל לדינא בין החת"ס לבין הנוהגים ע"פ הגאונים, וחלילה להתלות בחת"ס ולעשות מלאכה בע"ש אחר השקיעה.

גם יש לציין שהחת"ס כתב שם שכן הוא המנהג במטרסדורף ואייזנשטט שבהם היה הנידון, אולם לגבי מנהג פפד"מ העידו רבותינו היד דוד השב יעקב ונחל אשכול ועוד שהמנהג מקדם היה כשיטת הגאונים, וכמו שציין לכ"ז הגר"י גולדשטיין בליקוטי הערות על החת"ס שם, ויעוין גם בחי' חת"ס סוף פסחים בלוח הזמנים שכתב החת"ס מפי רבו הר"נ אדלר שכן הורה.

[ובזה יש להעיר על מש"כ הר' לוינגר במאמרו החשוב על הנושא [המעין תשע"ב עמודים 39-40] שהמנהג להחמיר מהשקיעה הוא מנהג שהתחיל בליטא ע"י תלמידי הגר"א שלאמור אינו כן].

⁹ בבית יוסף ועוד הרבה אחרונים בסי קס"ח ס"ז, מאידך עיין בה"ל שם ד"ה והלכה בשם המאמר מרדכי.

¹⁰ בהגהותיו לשלחן ערוך סי' קע"ז.

[הנידון שעליו דן רע"א הוא בסילקו השלחן והביאו פה"ב, האם יברך עליה על המחיה או ברהמ"ז].

¹¹ הנה רעק"א בסוף דבריו שם צידד להיפך, מחמת מה שמצינו שהאוכל פה"ב לקינוח בתוך הסעודה מברך עליה מזונות.

ולכאור' י"ל דכ"ז כשאוכל לקינוח, דאז מסתבר לכאור' דלא חשיב קבע, אף שהוא בתוך הסעודה, אולם האוכל פה"ב להשביע בתוך הסעודה, עדין י"ל דחשיב קבע עליה, ועיין.¹² צ"ע לקבוע זמן מוחלט ללילה לענין זה, ולכאור' הוא כ-20-18 דקות לאחר השקיעה.